

УДК 342:35.07

ШИЛЕНКО М., здобувач кафедри конституційного, адміністративного та фінансового права
Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ЯК ФОРМА ЗАХИСТУ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

***Анотація.** Досліджено напрямки державної політики щодо реалізації програм державної підтримки малого підприємництва. На основі здійснення порівняльного аналізу національного і зарубіжного законодавства з'ясовано повноваження органів публічної адміністрації щодо реалізації програм державної підтримки малого підприємництва. Запропоновано визначення державної підтримки як форми захисту суб'єктів малого підприємництва.*

***Ключові слова:** державна підтримка, публічна адміністрація, суб'єкти малого підприємництва, захист, сприятливі умови для розвитку.*

***Аннотация.** Исследованы направления государственной политики в сфере реализации программ государственной поддержки субъектов малого бизнеса. На основе сравнительного анализа национального и зарубежного законодательства выявлены основные полномочия органов публичной администрации в сфере государственной поддержки малого предпринимательства. Предложено определение государственной поддержки как формы защиты малого предпринимательства.*

***Ключевые слова:** государственная поддержка, публичная администрация, субъекты малого предпринимательства, условия для успешного развития.*

***Summary.** The ways of state support of the small business is investigated. With the help of comparative analysis of the national and foreign legislation of state support the main powers of public administration are discovered. The definition of concept state support as a form of protection of the subjects of small business is determined.*

***Keywords:** state support, public administration, the subjects of small business, protection, conditions for development.*

Перехід до ринкових умов господарювання в Україні з особливою гостротою поставив питання про роль і місце держави в економічних процесах, особливо в регулюванні та підтримці малого підприємництва. Світовий досвід і практика господарювання доводять, що саме існування і взаємодія великих, середніх і малих підприємств, їх природно регульоване оптимальне співвідношення становлять характерну рису ринкової економіки [1, с.16].

Державна підтримка суб'єктів малого підприємництва була предметом дослідження багатьох науковців у сфері економіки та права, зокрема В. Авер'янов, Д. Бахрах, Ю. Битяк, З. Варналій, О. Волкович, В. Галуцько, В. Ляшенко, В. Опришко, В. Селіванов, Ф. Шульженко проаналізували окремі правові аспекти державної підтримки малого підприємництва. І. Труш присвятив цій проблеми дисертаційне дослідження, в якому запропонував шляхи удосконалення господарсько-правового забезпечення державної підтримки малого підприємництва [2]. Однак дослідження державної підтримки суб'єктів малого підприємництва як одної з форм їх державного захисту залишилося поза увагою науковців.

Необхідність державної підтримки малого бізнесу зумовлюється тим, що саме цей сектор економіки вважається найбільш уразливим до таких несприятливих факторів, як

невизначеність економічної стратегії, податковий тягар, свавілля органів публічної адміністрації, інфляційний тиск, конкуренція суб'єктів крупного бізнесу тощо.

Мета статті – дослідження змісту та основних напрямків державної підтримки як форми захисту суб'єктів малого підприємництва в Україні. Її новизна полягає у визначенні особливостей державної підтримки як форми захисту суб'єктів малого підприємництва.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких завдань: 1) здійснення аналізу визначення державної підтримки малого підприємництва, яке запропонували З. Варналій І. Труш, і надання власного визначення поняття державної підтримки; 2) дослідження напрямків державної політики щодо реалізації програм державної підтримки; 3) проведення порівняльного аналізу національного і закордонного законодавства щодо підтримки малого підприємництва.

Уперше в історії незалежної України державна підтримка малого бізнесу була передбачена Законом України «Про державну підтримку суб'єктів малого підприємництва» [3]. Відповідно до реалізації основних напрямків державної підтримки малого підприємництва, які були визначені статтею 5 зазначеного Закону, в Україні функціонує розгалужена інфраструктура підтримки малого підприємництва. Станом на 1.01.2011 р. у регіонах консультативну та фінансову допомогу малому підприємству надавали 69 бізнес-інкубаторів, 438 бізнес-центрів, 243 фонди підтримки підприємства, 659 кредитних спілок, 457 страхових організацій, 760 лізингових центрів, 2973 громадські об'єднання суб'єктів підприємництва, 2254 аудиторські фірми та приватних аудитори, 2988 інвестиційних та інноваційних фондів та компаній, 3168 інформаційно-консультативних установ [4]. Відповідно до п 2 Постанови КМУ від 21.05.09 р. № 510 «Про затвердження Порядку реєстрації організацій, діяльність яких спрямована на задоволення потреб суб'єктів малого та середнього підприємництва» бізнес-центром вважається організація, яка надає інформаційні, консалтингові, маркетингові та інші послуги суб'єктам малого та середнього підприємства, особам, що мають намір провадити підприємницьку діяльність. Під бізнес інкубатором розуміється організація, яка надає на певних умовах і на певний час спеціально обладнані приміщення та інше майно суб'єктам малого та середнього підприємства, що розпочинають свою діяльність, з метою сприяння у набутті ними фінансової самостійності [5]. Також зазначена Постанова КМУ визначила процедуру реєстрації комерційних і некомерційних організацій незалежно від форми власності, які провадять діяльність, спрямовану на задоволення потреб суб'єктів малого та середнього підприємства, що виникають у процесі організації та провадження підприємницької діяльності [5].

І. Труш визначає державну підтримку малого підприємництва – як напрямок діяльності органів державної влади щодо покращення умов реалізації права людини на підприємницьку діяльність, гарантованої чинним законодавством, створення політичних, правових, економічних, соціальних, інформаційних та інших умов для його існування та розвитку [2. с. 8].

За визначенням З. Варналія, державна політика підтримки малого підприємництва – це сукупність (комплекс) пріоритетних рішень, які визначають основні напрямки і форми правового, економічного та організаційного сприяння розвитку малого підприємництва з урахуванням інтересів держави та суб'єктів господарювання. Під державною підтримкою він розуміє, з одного боку, державне регулювання цього сектору економіки, що передбачає насамперед свідоме формування державними структурами правових, економічних та організаційних умов становлення і розвитку

малого підприємництва, а з іншого боку – створення стимулів, використання матеріальних і фінансових ресурсів, які залучаються у сферу малого підприємництва на пільгових засадах або безоплатно [6].

Аналізуючи вищезазначені думки, можна виділити дві характерні особливості державної підтримки. Сутність першої зводиться до наявності необхідного суб'єкта здійснення державної підтримки – органів публічної адміністрації в особі державних органів та органів місцевого самоврядування, що мають повноваження у сфері підтримки. Друга особливість визначає напрямки здійснення державної підтримки, які зводяться до вжиття певних організаційних і правових заходів з метою утворення сприятливих умов функціонування суб'єктів малого підприємництва, спрямованих на їхню охорону та забезпечення як інтересів держави, так й інтересів суб'єктів підприємництва.

З урахуванням вищенаведених визначень можна запропонувати власне визначення державної підтримки як комплексу економічних, організаційних і правових заходів, здійснюваних органами підтримки малого підприємництва відповідно до основних напрямків державної підтримки малого підприємництва та Національної програми сприяння розвитку малого підприємництва з метою охорони та захисту суб'єктів малого підприємництва з урахуванням публічних інтересів держави та приватних інтересів суб'єктів малого підприємництва.

Відповідно до наведеного вище визначення можна дійти висновку, що державна підтримка реалізується у двох функціях – економічній та організаційно-правовій. Економічна виявляється у забезпеченні їх певними матеріально-технічними ресурсами (зокрема надання земельних ділянок, об'єктів державного і комунального майна, цільових кредитів та інших видів допомоги – цільових субсидій, податкових пільг тощо – з метою створення сприятливих економічних умов для реалізації громадянами конституційного права на підприємницьку діяльність). Реалізація організаційно-правової функції передбачає наведення елементарного порядку в зовнішньому середовищі малого підприємництва, що зумовлюється наявністю відповідної правової бази щодо організації діяльності органів управління підприємницькою сферою, обмеження адміністративних бар'єрів, захисту громадян-підприємців від втручання в їхню діяльність органів державної влади і місцевого самоврядування.

Як зазначено у статті 3 Закону України «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» [7], мета державної політики у сфері розвитку малого і середнього підприємництва в Україні опосередковується досягненням таких завдань: 1) створення сприятливих умов для розвитку малого і середнього підприємництва; 2) забезпечення розвитку суб'єктів малого і середнього підприємництва з метою формування конкурентного середовища та підвищення рівня їх конкурентоспроможності; 3) стимулювання інвестиційної та інноваційної активності суб'єктів малого і середнього підприємництва; 4) сприяння провадженню суб'єктами малого і середнього підприємництва діяльності щодо просування вироблених ними товарів (робіт, послуг), результатів інтелектуальної діяльності на внутрішній і зовнішній ринки; 5) забезпечення зайнятості населення шляхом підтримки підприємницької ініціативи громадян [7].

Сутність державної підтримки зводиться до захисту суб'єктів малого підприємництва від свавілля чиновників, утворення умов для їх розвитку, що опосередковується розробкою конкретних заходів, здійснюваних переважно за такими напрямками, що знайшли своє відбиття в Національній програмі сприяння розвитку малого підприємництва [8]:

1) удосконалення нормативно-правової бази у сфері підприємницької діяльності громадян; оскільки правове забезпечення залишається надто складним і розгалуженим. Удосконалення законодавчої бази повинно забезпечити стабільну нормативно-правову основу для ефективного розвитку підприємницької діяльності;

2) формування єдиної державної регуляторної політики у сфері підприємницької діяльності, яка має на меті істотне вдосконалення правового регулювання господарських і адміністративних відносин органами публічної адміністрації та суб'єктами малого підприємництва. Заходи щодо реалізації цього напрямку повинні включати безпосередню участь представників суб'єктів підприємницької діяльності в дорадчих органах при місцевих органах виконавчої влади або місцевого самоврядування, обов'язкове залучення їх до проведення громадських слухань, круглих столів з обговорення проектів регуляторних актів;

3) активізація фінансово-кредитної та інвестиційної підтримки діяльності, тому що ситуація з фінансуванням малого підприємництва в цілому вимагає невідкладної побудови небанківського фінансово-кредитного сектору, спрямованого виключно на підтримку діяльності громадян-підприємців. Наприклад, сприяння участі підприємців у проведенні різноманітних презентацій, інвестиційних бізнес-проектів, конференцій, засідань «круглих столів», що спрямовані на стимулювання співпраці підприємців з регіональними, Всеукраїнським фондами підтримки малого підприємництва в наданні на конкурсній основі фінансової допомоги суб'єктам підприємництва, зокрема на часткове відшкодування відсоткових ставок за кредитами, залученими ними для реалізації інвестиційних проектів; або короткострокове мікрокредитування суб'єктів малого бізнесу під мінімальний відсоток чи часткова компенсація витрат на придбання основних фондів або орендної плати за виробничі приміщення підприємцями, які започатковують бізнес;

4) сприяння створенню інфраструктури розвитку малого підприємництва, що має на меті утворення бізнес-центрів, бізнес-інкубаторів регіональних і місцевих фондів підтримки підприємництва, кредитних спілок, страхових організацій, лізингових центрів, громадських об'єднань суб'єктів підприємництва, інвестиційних та інноваційних фондів, а також інших інформаційно-консультативних установ;

5) упровадження регіональної політики сприяння розвитку малого підприємництва, що вимагає від місцевих органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування вжиття конкретних практичних заходів щодо створення та підтримки сприятливого середовища для діяльності суб'єктів малого підприємництва.

Аналіз світового досвіду свідчить, що сприяння та підтримка малого підприємництва є самостійною складовою державної економічної політики в багатьох країнах. Тому існують спеціальні державні (урядові) органи управління (координації) та підтримки малого бізнесу. Наприклад, у Канаді – це Міністерство у справах малого бізнесу; в Японії – Національна адміністрація малого бізнесу; в Росії – Державний комітет Російської Федерації з підтримки та розвитку малого підприємництва (створений у червні 1996 року); у США – Адміністрація малого бізнесу; в Бельгії, Люксембурзі – Міністерство середнього класу; у ФРН, Франції, Італії – підрозділи (департаменти) міністерств економіки, промисловості або торгівлі тощо Поряд із центральними органами місцеві органи влади (штатів, земель, муніципалітетів) надають усебічну підтримку суб'єктам малого підприємництва [6; 9, с. 165].

У Російській Федерації, Республіці Білорусь та інших колишніх республіках СРСР також існують державні програми підтримки суб'єктів малого підприємництва, які розроблені на підставі відповідних законів, зокрема Федерального Закону «Про розвиток малого і середнього підприємництва у Російській Федерації» [10], Закону

Республіки Білорусь «Про державну підтримку малого підприємництва в Республіки Білорусь» [11]. Якщо аналізувати норми цих законів, то можна говорити як про спільні риси, так і про відмінності. Так, до спільних рис відносяться: по-перше, наявність однакових державних центральних органів управління загальної компетенції – в особі уряду, і спеціальної компетенції, до яких відносяться органи, що безпосередньо здійснюють повноваження щодо регулювання і підтримки підприємницької сфери. По-друге, наявність єдиної державної програми щодо розвитку і підтримки суб'єктів малого підприємництва і розроблених відповідно до неї Регіональних програм підтримки малого підприємництва. Для фінансування заходів, передбачених цими програмами, утворюються відповідні фонди, кошти яких формуються за рахунок державного та місцевих бюджетів, кредитних ресурсів, коштів, одержаних від приватизації державного та відчуження комунального майна, добровільних внесків фізичних і юридичних осіб.

До відмінностей можна віднести наявність тільки в російському законодавстві легального визначення поняття державної підтримки підприємництва. Зокрема ст. 1 Федерального Закону «Про розвиток малого і середнього підприємництва» зазначає, що державна підтримка малого і середнього підприємництва – це діяльність органів державної влади РФ, органів державної влади суб'єктів РФ, органів місцевого самоврядування та функціонування інфраструктури підтримки суб'єктів малого і середнього підприємництва, спрямовані на реалізацію заходів, передбачених федеральними програмами розвитку суб'єктів малого і середнього підприємництва, регіональними програмами розвитку суб'єктів малого і середнього підприємництва та муніципальними програмами розвитку суб'єктів малого і середнього підприємництва [10]. Також у Російській Федерації відповідно до ст. 8 Федерального Закону «Про розвиток малого і середнього підприємництва» передбачено ведення спеціальних реєстрів суб'єктів малого і середнього підприємництва, ті отримують державну підтримку, при цьому інформація з них є відкритою для фізичних і юридичних осіб [10].

Щодо України, то відповідно до статей 6-10 Закону України «Про підтримку малого підприємництва» державну підтримку малого підприємництва здійснюють Кабінет Міністрів України як центральний орган виконавчої влади, спеціально уповноважений орган у сфері розвитку малого і середнього підприємництва, інші центральні органи виконавчої влади Верховної Ради Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування у сфері розвитку малого і середнього підприємництва.

На сьогодні спеціально уповноваженим органом у сфері розвитку малого і середнього підприємництва є Міністерство економічного розвитку і торгівлі України (далі – Мінекономрозвитку України) як центральний орган виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України. Мінекономрозвитку входить до системи органів виконавчої влади і є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади з формування та забезпечення реалізації державної політики економічного і соціального розвитку, цінової, промислової, інвестиційної, зовнішньоекономічної політики, державної політики у сфері торгівлі, державної регіональної політики, державної політики з питань розвитку підприємництва, технічного регулювання та захисту прав споживачів, а також міжвідомчої координації з питань економічного і соціального співробітництва України з Євросоюзом [12].

Державна служба з питань регуляторної політики та розвитку підприємства – це інший центральний орган виконавчої влади, утворений відповідно до Указу Президента України «Про Державну службу з питань регуляторної політики та розвитку підприємства» [13] та зобов'язаний готувати кожні два роки Національну доповідь

про стан і перспективи розвитку підприємництва в Україні та представляти її відповідним органам до 1 березня року, що настає за звітним періодом.

Як зазначено у ст. 15 Закону «Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні» [7], державна підтримка суб'єктів малого і середнього підприємництва та об'єктів інфраструктури підтримки малого і середнього підприємництва включає фінансову, інформаційну, консультаційну підтримку, зокрема підтримку у сфері інновацій, науки і промислового виробництва, підтримку суб'єктів малого і середнього підприємництва, що провадять експортну діяльність, підтримку у сфері підготовки, перепідготовки і підвищення кваліфікації управлінських кадрів і кадрів ведення бізнесу.

Основними видами фінансової державної підтримки є: 1) часткова компенсація відсоткових ставок за кредитами, що надаються на реалізацію проектів суб'єктів малого і середнього підприємництва; 2) часткова компенсація лізингових, факторингових платежів і платежів за користування гарантіями; 3) надання гарантії та поруки за кредитами суб'єктів малого і середнього підприємництва; 4) надання кредитів, зокрема мікрокредитів, для започаткування і ведення власної справи; 5) надання позик на придбання і впровадження нових технологій; 6) компенсація видатків на розвиток кооперації між суб'єктами малого і середнього підприємництва та великими підприємствами; 7) фінансова підтримка впровадження енергозберігаючих та екологічно чистих технологій;

Інформаційна державна підтримка суб'єктів малого і середнього підприємництва та об'єктів інфраструктури підтримки малого і середнього підприємництва може здійснюватися шляхом: 1) створення та забезпечення функціонування державних, регіональних і місцевих інформаційних систем, інформаційно-телекомунікаційних мереж, сприяння започаткуванню підприємницької діяльності за допомогою Інтернету; 2) надання інформації: про стан виконання державних, регіональних і місцевих програм розвитку малого та середнього підприємництва та рівень ефективності державної підтримки: про стан розвитку малого і середнього підприємництва; про об'єкти інфраструктури підтримки малого і середнього підприємництва; Консультаційна державна підтримка суб'єктів малого і середнього підприємництва може здійснюватися шляхом: сприяння утворенню об'єктів інфраструктури підтримки малого і середнього підприємництва, які надають консультаційні послуги суб'єктам малого і середнього підприємництва, та забезпечення їх діяльності; спрощення доступу до інформації в режимі реального часу.

Отже, підводячи підсумок, пропонуємо визначення державної підтримки як комплексу економічних, організаційних і правових заходів, здійснюваних органами підтримки малого підприємництва відповідно до основних напрямків державної підтримки малого підприємництва та національної програми сприяння розвитку малого підприємництва з метою охорони та захисту суб'єктів малого підприємництва з урахуванням публічних інтересів держави та приватних інтересів суб'єктів малого підприємництва.

Використана література

1. Селіванов В. Підприємництво в Україні : проблеми становлення та перспективи розвитку // Право України. – 1995. – № 7. – С. 16-22.
2. Труш І.В. Господарсько-правове забезпечення державної підтримки малого підприємництва : автор. дис. канд. юрид. наук : спец 12.00.04 / І.В. Труш. – Ін-т екон.-прав. дослідж. НАН України. – Донецьк, 2005. – 19 с.

3. Про державну підтримку малого підприємництва : Закон України від 19.10.00 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 51-52. – Ст. 447 (втратив чинність).
4. Інформація про виконання в Україні заходів регіональних програм розвитку малого підприємництва за 2009-2010 роки. – Режим доступу : <http://me.kmu.gov.ua>
5. Про затвердження Порядку реєстрації організацій, діяльність яких спрямована на задоволення потреб суб'єктів малого та середнього підприємництва : постанова КМУ від 21.05.09 р. № 510. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>
6. Мале підприємництво : основи теорії і практики / Перша Українська електронна бібліотека підручників. – Режим доступу : <http://pidruchniki.com.ua>
7. Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні: Закон України від 22.03.12 р. № 4618-VI. – Режим доступу : <http://search.ligazakon.ua>
8. Про національну програму сприяння малого підприємництва : Закон України від 21.12.00 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 7. – Ст. 35.
9. Ямкова І. Державна підтримка підприємницької діяльності громадян // Економіка та право. – 2011. – № 3. – С.163-167.
10. О развитии малого и среднего предпринимательства в Российской Федерации: Федеральный Закон от 24.07.07 г. – Режим доступа : <http://base.garant.ru/12154854>
11. О государственной поддержке малого предпринимательства в Республике Беларусь : Закон Республики Беларусь от 16.10.96 г. – Режим доступа : www.levonevski.net/pravo/razdel2/num5/2d546.html
12. Положення про Міністерство економічного розвитку і торгівлі України : Указ Президента України від 31.05.11 р. № 634/2011. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>
13. Про Державну службу з питань регуляторної політики та розвитку підприємництва : Указ Президента України від 19.12.11 р. № 1168/201. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>

~~~~~ * * * ~~~~~